Borsi-Kálmán Béla

Titkosszolgák és célszemélyek, futballmezben – és anélkül[1]

2. rész

Jelentések és (fel)jelentések

S itt cáfolnom kell egy általánosan elterjedt tévhitet. Szerintem értéktelen jelentés nincs! Nem létezik. Csak jelentés van, mert ezek legnagyobb részét eleve azért préselik ki az operatív tisztek a megtévedt, avagy megzsarolt klienseikből, mert – bár ezt a beszervezett emberek nem biztos, hogy tudják, vagyis nem róhatjuk fel nekik! – más raportőrök információit ellenőrzik vele. (Vagyis ugyanazt teszik, mint a történészek: dokumentumok, akták ténybeli jelentéstartalmát hasonlítják össze naphosszat. Ez példaszerű módon látszik a hatvanas években a Ferencvárosra „dolgozó" népes titkosszolgahad két legaktívabb tagja, „Bakos Miklós" és „Kőműves" többnyire tiszta forrásból – igen gyakran a Fradi öltözőjéből – merítő jelentéseiből!) Vagyis kár azzal hitegetni a közvéleményt s önmagunkat, mindössze piszlicsáré eseményeket, abszolút értéktelen dolgokat osztottak meg „hőseink" a hatósággal. Nem, minden egyes értesülésnek komoly szerepe lehet egy koncepció felállításában, jobb esetben: cáfolatában. Fontos, nem egyszer perdöntő mozaikkockává válhat az „elemző részlegek" kirakójátékában. Még akkor is, ha a szolgálatok belső hierarchiájában a III/III-asok legalul vannak, a valódi hírszerzők (a III/I-esek) és kémelhárítók (a III/II-esek) csaknem ugyanúgy viszonyulnak hozzájuk, mint a közönséges halandók! Lebecsülik s megbélyegzik őket. Hálózati szempontból mégis nélkülözhetetlen a munkájuk: ők hordják össze az adatokat. A tudás – hatalom, tanítják már az elemiben is. Valójában ez így módosítandó: az információ – hatalom! Az nyer a játszmában, akinek több van belőle. Vajon miért szívták le az amerikaiak – s bár hivatalosan tagadják, nyilván megteszik most is! – a világ összes hozzáférhető információját? E-maileket, telefonos beszélgetéseket, sms-eket – százmilliárdos nagyságrendben? (Mindenki mindenkit figyel és lehallgat – mondják erről enyhe cinizmussal a „szakemberek".)

Borsi-Kálmán Béla (1948) történész, műfordító, diplomata, az MTA doktora.

1 Részlet a szerző *Az Aranycsapat és ami utána következik* című előkészületben levő könyvéből.

Ez szónoki kérdés, bárki megválaszolhatja! Azért, mert bármennyire igaz is, hogy „az ördög a részletekben lakozik", nem kevésbé igaz e mondás ellentettje is: e részletek, információszilánkok aranyrögökké – tudássá – sűrűsödhetnek, vagy „isteni szikrává" válhatnak valamilyen gondolati konstrukcióban, illetve azok értelmezésében. Ehhez Almási Miklós, még hozzáteszi: „Az információáramlás hierarchizált folyamat. Más szóval: hatalmi megoszlás. Akik hozzáférnek az információhoz (vagyis »tudnak«), azok lekörözik – rosszabb esetben kizsákmányolják – azokat, akik nem férnek hozzá az információhoz (azaz nem »tudnak«)."[2]

Ez ilyen egyszerű.

(Föntebb már céloztam rá, s nyilván nem nekem jutott először az eszembe, de saját kutatói életútam alapján is megerősíthetem: feltűnő a hasonlóság egy detektív/vagy titkosszolga és egy historikus mindennapi tevékenységében! Ez is, az is mániákusan „gyűjti az anyagot". Olyan, mint egy kaliforniai vagy alaszkai aranyásó, aki éjt nappallá téve rostálja a homokot, meregeti az iszapot abban a legtöbbször hiú reményben, hogy erőfeszítései jutalma előbb-utóbb egy jókora darab színarany lesz. Mályusz Elemérről [1898–1989], a múlt századi, Szekfű Gyula [1883–1955] hosszúra nyúlt árnyékában méltatlanul háttérbe szorult történészről beszélik: kilencvenen is túl, könyvtárnyi életműve birtokában, még mindig ott ült, amikor csak tehette, az Országos Levéltár valamelyik kutatótermében. Még az is megtörtént, a kánikulai hőségben gatyára vetkőzött, és vizes lepedőbe burkolózva kutakodott tovább…)

További forráselemzés – a korlátozott pozitivizmus jegyében, II.

De kanyarodjunk vissza a Puskás-akta általunk föntebb már idézett utolsó két fragmentumához: Így festenek:

a) […] „Kása Ferenc a Román Népköztársaság területéről szökött ki Bécsbe, szökése után az USA hírszerző szervekkel került kapcsolatba, mely szervek Kását anyagilag dotálták és egszisztenciát biztosítottak számára."

b) […] „A Román Állambiztonsági Szervektől információt kértünk Kohn Károly, Kása Ferenc személyi titkára vonatkozásában, mivel adataink szerint Kohn a román ÁB szervek ügynöke, amennyiben erre lehetőségünk van, Kohnt alkalmasnak találnánk arra, hogy egyrészt Kása és Puskás közti kapcsolatról tájékoztasson, másrészt arra, hogy információt adjon Puskás magyarországi kapcsolatairól, kapcsolatainak jellegéről."[3]

A dokumentum tehát megismétli: Kása amerikai hírszerző!

Új elem viszont, hogy a népi demokratikus Románia területéről került a kettős monarchia hajdani fővárosába, akárcsak „személyi titkára", Kohn Károly. Mindketten erdélyiek tehát, vagy a Partiumból, talán éppen Nagyváradról vet-

2 34 idézet.

3 ÁBTL–3.1.9.–O–11912/98–100.

tek vándorbotot a kezükbe, s Bécsig meg sem álltak. (Vörös Csaba egyik új közleményéből most már tudjuk: Kása valóban partiumi, a szilágysági Ipp községben született 1911-ben, az autó- és repülőgépszerelő szakmát Brassóban tanulta ki, majd 1930-tól Bukarestben tökéletesítette, immár a General Motors vezérképviseletének egyik helyi üzemében. 1940. augusztus 30. – Észak-Erdély visszaperlése – után behívót kap Horthy Miklós hadseregébe, innen kerül amerikai hadifogságba, majd egy detroiti benzinmotorokat készítő autógyárba. A végállomás pedig Bécs, a megszálló hatalmak egyik autójavító műhelye. Mivel a magyaron kívül románul, németül és angolul is jól tud, teljesen életszerű, hogy felkelti az amerikai hírszerzés figyelmét.[4] Ennél is érdekesebb, hogy, ha forrásunknak hihetünk, a magyar elhárításnak biztos tudomása van arról, hogy Kohn a Szekuritáte ágense, aki képzettsége és személyiségjegyei alapján alkalmasnak tűnik arra, hogy a magyar „kollégák" is megkörnyékezzék, s rávegyék a mindig életveszélyesen rizikós kettősügynöki szerepre. Az pedig az iratból vitán felül kikövetkeztethető, a két ország szolgálatai szakmai kapcsolatban állnak, bizonyos értesüléseket megosztanak egymással, alighanem mindmáig.[5] Máskülönben honnét tudnák Budapesten, hogy Kohn román kém? Hacsak Kohn nem volt maga is tagja a halála napját rohamosan közeledni érző „bukaresti emberünk" által említett, Magyarországra átdobott, különleges missziójú kontingensnek? S hogy ez a feltevés mégis több puszta képzelgésnél, arról Vári Attila egyik regényében olvasható néhány talányos passzus, miszerint a zászlóaljnyi méretű különleges légiót a forradalom első hetében, repülőgépen, először „Szolnokra, aztán Pest mellé" dobták át „egy szovjet laktanyába", s két hét után főként azért rendelték haza őket […] „mert a zászlóaljból több mint húszan szöktek meg, s még vagy annyinál találtak szökéshez beszerzett civil ruhát…"[6]

A másik, ugyancsak elméleti lehetőség pedig az, hogy a magyar szerveket is egy mélyfedésben levő bukaresti spion, netán maga is agent double, informálta…

Együttműködés és konfrontáció a hálózatok világában

Szinte köztudomású: a titkosszolgálatok világméretű birkózásában nem csupán kemény összecsapások léteznek. Együtt is működnek (az ésszerűség határáig), s szakadatlan harcban is állnak egymással, mióta világ a világ. (Ne feledjük,

4 Vö. V. Cs. *FFT*, 2018/8, 88.

5 Egy erre utaló megállapítás, szintén S. Bottonitól: „Az egyetlen komoly újdonságot abban látom, hogy a nemrég feltárt magyar–román állambiztonsági és rendőri együttműködés új, tágabb keretbe illeszti az 1956 utáni megtorlásokat. Előfordult, hogy a két ország hatóságai együtt nyomoztak feltételezett „bűnösök" ellen, de az is, hogy magyar állambiztonsági vezetők Romániában hallgattak ki magyar nemzetiségű gyanúsítottakat. Egészen 1963-ig hatékonyan és konfliktusmentesen folyt az együttműködés ezen a területen is." In 1956 Erdélyben.

6 Vári, 73.

a második legősibb foglalkozásról van szó!) A küzdelem pedig tényleg az információk megszerzéséért, majd azok védelméért folyik, kerüljön bármibe, akár emberéletekbe, emberi sorsok tönkretételébe is. Ez mit sem számít, járulékos veszteségnek (*collateral dommage, dégât collatéral*) minősül. Az államrezon felülír mindent: a titkot bármilyen eszközzel meg kell őrizni. Ha pedig az veszélybe kerülne, a szakma örökérvényű szabályai értelmében jön a manipuláció és a dezinformáció! Ezért írhatja az egyik legkiválóbb szaktörténészünk, Gyarmati György professzor (történetesen az ÁBTL korábbi elnöke) egyik tanulmányában, hogy ilyesféle iratok esetében a historikus a saját szemének se hihet olykor, mert sohasem tudhatja, milyen második, harmadik szándékkal írták aktába őket szakképzett megfogalmazóik. Vagyis megtörténhet, épp az ellenkezője igaz annak, ami a dokumentumban olvasható! De Gyarmati – kérdésre válaszolva (miként is kell viszonyulni a szóban forgó dokumentumokhoz) – az interjúban megismétli: „Sok-sok gyanakvással és fenntartással!" A válasz önmagával hozza a következő kérdést. Miért? „Az iratok többsége 95 százalékban dezinformációkat tartalmaz – folytatja Gyarmati –, amiket gyakorlatilag újságcikkekből is meg lehetett szerezni, s 5 százalék az igazán hasznos a titkosszolgálat számára, de sohasem tudom, melyik az idővel fontossá váló 5 százalék." Ez persze felcsillanó reménysugár a történésznek, hogy esetleg mégis, valamilyen csoda folytán, olyan használható szilárd pontra talál, ahonnan kiindulva valamilyen hiteles, eddig homályban maradt összefüggést is megérthet. Ez mit sem változtat azon, hogy igen-igen sikamlós talaj ez, amihez a szakmai buktatókon túl még a mindenkori történész morális felelőssége is hozzáadódik. Egyetlen félreérthetően papírra vetett mondat, rosszul megválasztott jelző, hibás következtetés vagy téves ítéletalkotás, ma is köztünk levő ártatlan emberek s persze közvetve családtagjaik hírnevét mocskolhatja be, arról sem megfeledkezve, hogy legtöbbjük már odaát várja az Utolsó Ítéletet. Nem védekezhet, nem cáfolhat! (Emlékezzünk csak! Grosics ugyanezzel indokolta, miért nem hajlandó elárulni, kiket tartott besugónak az Aranycsapat háza tájáról…)[7] Adjunk tehát Czibor Zoltánnak és dicső emlékének is egy esélyt: dossziéját 1956-os távozása után nem azért semmisítették meg, mert túlon túl sokkoló adatokat tartalmazott, hanem azért, mert a titokgazdák attól tartottak, az Utókor rájön: égbekiáltó manipuláció az egész, semmi sem valós belőle! A talonban levő „Eperjesi" pedig parancsba kapta, mit kell tartalmaznia a villámléptű balszélső állítólagos ügynöki tevékenységét 1958 áprilisában emlékezetből összegző nyolc gépelt oldalas összefoglalónak.[8] (Nota bene: „Eperjesi" ugyancsak főnökei utasítására „levelez" Puskással is, a minél több információ-morzsa reményében, amelyek persze, perciz „kiértékelés" után, hiánytalanul bekerülnek a „Vándor-dossziéba"!)

7 Grosics 1.

8 ÁBTL–3. 1. 5–0–11911/42–55. (Megjegyzés: a 42–49. oldalig gépirat, onnantól „Eperjesi", alias Erdélyi Jenő kézirásos dokumentuma!)

Akkor hát mi légyen az Igazsággal? Mármint az aprólékos és lelkiismeretes könyvészeti, levéltári s egyéb kutatások után, s azok alapján sine ira et studio (harag és részrehajlás nélkül), szenvtelen tárgyilagossággal megszerkesztett elemzések által feltárni kívánt, patyolattiszta, nagybetűs, abszolút TÖRTÉNELMI IGAZSÁG kritériumával? (Ez a megválaszolhatatlan alapkérdés történetünk szereplői közül Szepesit is erősen foglalkoztatja, aki hosszú élete során két dolgot nem tudott sem megemészteni, sem feldolgozni. Az első, nagyon is érthetően, apja elgázosítása, amit esetleg kis szerencsével, mármint ha kicsit hamarabb érkezik haza, esetleg megakadályozhatott volna. A másik pedig, akárcsak Grosics, Sebes, Czibor és Puskás, s tegyük hozzá, valószínűleg minden magyar férfi és nő esetében, a berni vereség! Így vall erről: „miért kellett apámat, aki a világ legjobb, legjámborabb embere volt, aki sohasem ártott senkinek, egy haláltáborba vinni és meggyilkolni? És miért kellett minden idők legnagyszerűbb gárdájának, az Aranycsapatnak, az utolsó pillanatokban, egy példátlan diadalút végén elbuknia, amikor egy nemzet várta felajzottan, hogy végre egymás nyakába borulva önfeledten ünnepelhessen? Ha már az ember tudja, akkor legalább a sportban győzzön az igazság, és egyszer csak rádöbben, hogy még ott se…”[9] Ide illik az a friss értesülés is, amelyet 2018. nyár derakán, történetesen épp a híres rádióriporter halála másnapján, július 26-án szereztem egy erdélyi újságírótól, aki valamikor a kilencvenes évek derekán egy többórás autós utazás során, négyszemközt, az Aranycsapat dolgairól faggatta az egyik legfontosabb koronatanút: Szepesi azt a talányos, ám erősen meggondolkoztató kijelentést tette, miszerint ha 56-ban Puskásék s velük együtt a magyar ifjúsági válogatott színe-virága nem marad kint, a magyar csapat nem csupán az 1958-as világbajnokságot nyeri meg, hanem az utána következő kettőt, vagyis az 1962-es chileit és az 1966-os angliait is. (Ez a kinyilatkoztatás nem mond ellent saját, ebben a fejezetben is kifejtett véleményemnek, hogy az előzményektől és a hatvanas években elhatalmasodó bajoktól függetlenül is megfelelő felkészüléssel, Lakat Károly vezényletével, Alberték nemzedéke épp az 1970-es VB-n érhetett volna a csúcsra, vagyis ismét komoly eséllyel pályázhatott volna a Rimet-kupa elhódítására.)

Tekintélyek, áltekintélyek és a „történeti igazság”

Ne ijedjen meg az Olvasó, ez nem történetfilozófiai traktátus, mindössze a magyar állambiztonsági szolgálatok és a MAGYAR FUTBALL sokrétű kapcsolatrendszerét kívánja korántsem a teljesség igényével vallatóra fogni, arra a hazai és a nemzetközi közvéleményt régóta foglalkoztató kérdésre igyekezvén gyarló s nyilván elégtelen válaszfélét megkockáztatni, hogy van-e, lehetséges-e valamilyen összefüggés az ügynökhálózatnak a hazai labdarúgásba való fokozatos, módszeres és szerves beépülése/beépítése, valamint a magyar foci világtörténelmileg is párját ritkítóan sebes szabadesése között? Közelebbről, s immár

9 Szepesi 1998, 378.

száraz szaktörténészi okfejtéssel, van-e ennek az összefonódásnak valamilyen szerepe a magyar történelem- és társadalomfejlődés egyik legnagyobb tehertétele, valódi rákfenéje, a kontraszelekció felerősödésében? Sarkosan fogalmazva: miként jutottunk el az 1954. július 4-ei berni világbajnoki döntőtől (amelyet, mint tudjuk, meg kellett volna nyerni, mert az Aranycsapat vitathatatlanul világelső volt, ám objektív és főként szubjektív okok, emberi gyarlóságok, „magyarosch hibák" balszerencsés összejátszása miatt mégis vesztettünk) a 2017. június 9-ei Andorra elleni katasztrófáig? (Magyarország–Andorra: 0:1.) (S még lejjebb, hiszen az óta Luxemburgtól és legutóbb, immár a Leekens-érában, Kazahsztántól is csúfos vereséget szenvedtünk… itthon.)

Vagyis, némi malíciával, milyen út vezet Sebestől Storckig? Leszámítva persze azt, hogy az utóbbi echte német, míg az Aranycsapat trénere, bár magyarnak vallja és érzi magát, szegről-végről ugyancsak az (Scharenpeck). Akárcsak a kapitány, akit, mint szinte közismert már: Purczeld Ferenc néven írták be a nagykönyvbe 1927. április elsején a józsefvárosi Anyakönyvi Hivatalban, s atyja családjában, noha Petőfi és Madách nyelvén is tudogattak, jórészt „svábul" beszéltek.

S végül, mi volt ebben a dicstelen folyamatban a titkosszolgák szerepe – „Sztojanovits Pétertől" „Nemeréig" – s még tovább?

Rövid elméleti és módszertani útmutató a történészi hivatás lényegéről

De mielőtt folytatnám forrásaim „beszéltetését", nem árt egy valódi tekintélyhez fordulni, és megnézni, miként vélekedik a történetírás alapfogalmairól, köztük a „történeti igazság" kategóriájáról Robin C. Collingwood brit történelemfilozófus. Üssük fel hát fő művét, a halála után megjelent *A történelem eszméje*[10] című könyvét, akárha a Bibliát, s szemelgessünk belőle. Először azt nézzük meg, mit ír bármilyen és bármiféle indítékú történelmi (vagy hálózati) vizsgálódás alapanyagáról, más szóval minden történész és titkosszolga alapvető s nélkülözhetetlen (munka)eszközéről, a „forrásról", amelyet, sajátosan átértelmezve, mondhatni a fejéről a talpára állítva, akárcsak Karl Marx a hegeli dialektikát, „evidenciának" keresztelt át, egyszersmind jelentését jócskán kibővítve: „az evidencia azoknak a dolgoknak a gyűjtőneve, amelyeket külön-külön dokumentumnak hívnak, a dokumentum pedig olyan itt és most meglevő dolog, amelyről gondolkodva a történész választ kaphat a múltbeli eseményeket illető kérdéseire […] Bármi legyen is a válasz rájuk, abban a történészek egyetértenek, hogy a történészi eljárás vagy módszer az evidenciák értelmezéséből áll." Röviden: „A történetírás az evidenciák értelmezése!"[11] Idetartozó, ismét eredeti újítás, hogy Collingwood a nagynevű szerzőket (Kantot, Hegelt, Benedetto Crocét, Bradleyt, Bergsont) tekintélyeknek is nevezi, akiknek a kutatás előrehaladása érdekében

10 Collingwood.

11 Collingwood, 58–59.

ugyan kezdetben feltétlenül hinni kell, de nagyon demokratikusan azt tanítja, hogy a tőlük származó értesüléseknek, véleményeknek nincs hierarchiájuk, vagyis aki kellő mennyiségű információ birtokába jut, s azokat kellő mélységben újragondolja, felülvizsgálhatja őket, szerepet cserélhet velük, sőt a „történeti igazság" kiderítése érdekében ezt kötelessége is megtenni! Bradley-vel egyetértve erről így ír: „Ezt jegyezték fel a tekintélyek, a dolog [ennek ellenére] valójában mégiscsak így történhetett, és nem úgy."[12]

Témánk szemszögéből még érdekesebb, Collingwood ezt hogyan képzeli elérhetőnek? Idézem: „a történetírás akkor talál rá igazi módszerére, amikor a történész a tekintélyeket a vádlottak padjára ülteti, és keresztkérdéseivel kihúzza belőlük azt az információt, amely eredeti állításaikban nem szerepelt, vagy azért, mert nem kívánták közölni, vagy mert maguk sem voltak birtokában".[13] Az áthallás döbbenetes, a történelembölcselő rendőrségi, vizsgálóbírói szakzsargonban szólal itt meg, s jelen sorok szerzőjének, meglehet rögeszmésen, erről megint az operatív tiszt és informátora páros kapcsolata jut az eszébe. (Ez persze csak azokra az ügynökökre vonatkozik, akiket zsarolás révén vettek rá titkosszolgálati tevékenységre, egyelőre a betanulás szakaszában vannak, még nem törtek be igazán. Tudjuk, ez az idők folyamán gyökeresen megváltozhat, s azokra, akik meggyőződésből, hivatástudatból vagy anyagi haszon reményében léptek be a hálózatba, eleve nem érvényes!)

De mi fán terem az „evidencia"? „Evidencia minden – mondja a brit gondolkodó –, amit a történész evidenciaként fel tud használni […] egy teleírt lapot, egy elhangzó megnyilatkozást […] a számára észlelhető dolgok között egy sincs, amit ne tudna felhasználni evidenciaként valamilyen kérdésben, ha helyesen kérdezi. A történeti tudás gyarapodása főként abból áll – folytatja gondolatmenetét Collingwood –, hogy [a történészek, s tegyük hozzá a titkosszolgálatok elemző részlegeinek munkatársai] rájönnek, miként lehetne evidenciaként felhasználni az észlelt tények egyik vagy másik fajtáját, amelyet a történészek [s a titkosszolgák] addig feleslegesnek gondoltak."[14]

Helyben vagyunk tehát! Mert ez a szerteágazó esszéfüzér az írott forrásokon kívül ez idáig is nagyrészt a posztmodern ízű „oral history" módszerével gyűjtött ilyen-olyan szóbeli visszaemlékezések, emlékfoszlányok felidézéséből s azok elemzéséből, „értelmezéséből" állt. Csak most már szerzőjük s immár az Olvasó is tudja, egy „teleírt lap" és „egy elhangzó megnyilatkozás" ugyanúgy történeti (vagy hálózati) értékkel bíró evidencia lehet, mint bármi más! Vagyis, ha hihetünk a brit bölcselőnek, elég, ha jól „kérdezünk". Bizonyára nem véletlen, hogy a tudás mibenlétének egyik legfrappánsabb megfogalmazása épp 1956 budapesti főrendőrétől, Kopátsy Sándortól származik: „a tudás első lépcsőfoka a kérdezni tudás".[15]

12 Collingwood, 301.

13 Collingwood, 299.

14 Collingwood, 58–59.

15 https://www.citatum.hu/cimke/a_tudas_hatalom

Akárha a tartótiszt a beszervezett informátortól, főként ha az egy vagy több saját kezűleg „teleírt lapot", vagyis jelentést nyújt át neki a T-lakáson, netán a kijelölt találkahelyen, mondjuk, az Anna presszóban, ahol „Sztojanovits Péter" és „Eperjesi" randevúzgatott anno, s ahol a pincérek és a felszolgálólányok is csaknem mindannyian a „hálózat" tagjai, be vannak ők is „építve".

Mert ezek után, azt hiszem, nyilvánvaló (*evidens*), mihelyst valaki bármilyen módon (sarokba szorítás útján, fenyegetés által, önként és dalolva 'hazafias alapon', esetleg egyéni haszonszerzésből, sima karrierizmusból, s ki tudja még, hogyan, mondjuk kalandvágyból) a „Cég" munkatársává válik, szem lesz a láncban, bekerül a gépezetbe, ahonnan minden jel szerint kifelé nem vezet út, csak lefelé, a sírba. S főként teljesen új (élet) helyzetbe kerül!

Minden megváltozik körülötte: kénytelen megtanulni az álcázás fortélyait és a jelentésírás szabályait, formanyelvét. A mögötte álló „rendszer" szóhasználatát és szellemét kell tehát elsajátítania, amelynek azonnal örökre foglyává válik, s a mimikri szabályai szerint hasonul hozzá, azonosul vele, legtöbbször a maga számára is észrevétlenül. S leginkább: hazudik éjjel-nappal, talán még álmában is. Van erre egy rosszízű s persze erősen előítéletes erdélyi magyar mondás, amelyet általában s igaz(ság)talanul a románságra értenek, de csak és kizárólag a Szekuritáte magyar, székely, sváb, szász és román munkatársaira érvényes – „nemzetiségi különbség nélkül":[16] „Már akkor hazudik, amikor kérdez!" De nem azért, mert eleve megátalkodott mefisztói figura, hanem, mert ezt követeli meg tőle a helyzet!

Erről is találtam a mindnyájunknál bölcsebb brit gondolkodónál egy passzust, amelyet az „áthallás" miatt engedelmükkel ismét idézek:

„A történész által tanulmányozandó racionális tevékenység sohasem mentes a kényszertől: attól a kényszertől, hogy számoljon helyzete tényeivel. Minél racionálisabb a tevékenység, annál teljesebben veti alá magát ennek a kényszernek. Racionálisnak lenni annyi, mint gondolkodni; és annak, aki cselekedni akar, arról a helyzetről kell leginkább gondolkodnia, amelyben éppen van […] A cselekedni készülő embernek [historikusnak, futballistának vagy informátornak, egyre megy] a helyzet az ura, orákuluma, istene. Cselekedete attól függően bizonyul sikeresnek vagy sikertelennek, hogy jól vagy rosszul ragadta-e meg a helyzetet […] És ha figyelmen kívül is hagyja a helyzetet, a helyzet nem fogja figyelmen kívül hagyni őt. Nem tartozik azok közé az istenek közé, akik nem torolják meg a [rajtuk esett] sértést?"[17]

(Egy gyors közbevetés: ha csupán ebből az egyetlen „megemelt" filozófiai nézőpontból vizsgálódunk, s a képzeletbeli Pártatlan Ítész tógájába burkolózunk, akkor Puskás csillagos ötöst érdemel élethelyzetei kezelésére, Albert, Lóránt és Czibor közepest kap, míg Varga elégtelent. Pótvizsga pedig, legalábbis a nagybetűs Életben, nincs. Mint ahogy ebben a vonatkozásban is mélyen

16 N. Ceaușescu egyik elhíresült szófordulata.

17 Collingwood, 383–384.

igaz ama, már idézett focista bölcsesség, hogy „jó helyzetnél nincs jobb helyzet”! Csak helyzet van. Azt pedig habozás nélkül be kell lőni, mert a tapasztalat azt bizonyítja, hogy nem jön vissza, s mint tudjuk, még meg is bosszulja magát: az ellenfél rúgja a gólt…)

Újabb elméleti segédeszközök

Mielőtt újfent nekigyürkőznénk a hálózatok működésének s főként a magyar futballba beépült ügynökök tevékenységére vonatkozó, az utóbbi évtizedben feltárt információtömeg megrostálásának s részletesebb értelmezésének, az Olvasó engedelmével további elméleti fogódzók gyanánt tekintsük most közösen át, úgyszólván dióhéjban, hogyan vélekedik Collingwood a történeti gondolkodás autonómiájáról, a történeti konstrukcióról s végül pedig a sokat emlegetett, de soha el nem érhető történeti igazság kritériumáról! Többnyire saját véleményét megfogalmazva, olykor más neves gondolkodókat – „tekintélyeket” – interpretálva, helyenként kiegészítve mondandójukat, máskor cáfolva őket. Collingwood, Hegel nyomán, így elmélkedik például a tények és az összefüggések viszonyáról: „a […] tények […] között látszólag, első pillantásra nem lehet »logikai összefüggést« felfedezni, mert »puszta események között nincsenek is«”. De – Hegelt ismét bevonva fejtegetésébe – így folytatja: „a történelem cselekedetekből áll, és a cselekedeteknek van belső és külső oldaluk: kívülről csak térben és időben egymáshoz kapcsolódó puszta események, belülről viszont logikai összefüggésekkel összekapcsolt gondolatok”. Ezért, ugyancsak Hegel szerint, „a történésznek először empirikus munkát kell végeznie a dokumentumok és a többi forrás tanulmányozásával, mivel csak így állapíthatja meg a tényeket”. Ez a világ egyik leghíresebb filozófusától származó, nem túl magasröptű gondolat máris felbátorítja a magamfajta, gyalogos historikusokat, s tegyük megint hozzá: a titkosszolgákat is, hogy jó nyomon járnak, azt csinálják, amit kell: zsákszámra összegyűjtik a forrásokat, s aztán megpróbálnak valamilyen értelmes „gondolati konstrukciót” összeeszkábálni belőlük! Idemásolom a hegeli gondolat folytatását is: „anyaggyűjtés” és „ténymegállapítás” után a következő lépés, ha valaki nem tudná: meg kell állapítani, ezek a tények milyenek, külső és belső szemszögből egyaránt!

Hát még, ha azt is rögzítjük, immár Collingwooddal szólva, hogy „a tények kívülről másként festenek”![18] Ezt most a mindenkori futballisták mindennapi életére lefordítva, amely jobbára a kulisszák mögött, az edzőpályákon s főként az öltözőben zajlik, annyit tesz, normális esetben semminek, egyetlen apró információnak sem volna szabad kiszivárognia mindabból, ami ott történik, vagy elhangzik! Egyszerűen azért, mert kontextusukból, eredeti beszédhelyzetükből kikerülve, netán önkényesen kiragadva, rögvest másként másnak, másmilyennek látszanak, és mások, kívülállók – a focihoz esetleg szurkolói szinten sem

18 Collingwood, 172–173 (kiemelés B-KB).

konyító operatív tisztek s titkosszolgálati elemzők – értelmezik őket! S ebben a formájukban jutnak el, újabb tömör, összefoglaló jelentés alakjában, immár politikai töltettel is ellátva a döntéshozók, a „vezetők" asztalára. (Vagyis a „nehéz kő elrepült", és senki sem tudhatja, „hol áll meg". Egy kicsit mondandóm elébe vágva: sokak szerint ezért nem lehetett a „Vezénylő" fedőnevű célszemély – dr. Lakat Károly (1920–1987) – a magyar futballhistória legjobb trénereinek egyike, fénykorában, 1968 körül szövetségi kapitány, pedig abban az esztendőben, pályája csúcsán, nemcsak újabb bajnoki címet nyert a Ferencvárossal, hanem 1964 után a második olimpiai aranyérmet is elhódította – immár „Vargazoli" nélkül. „A fiúk azért nem szeretik a céklát, mert vörös"-szerű legendás kiszólásait vagy egy NDK-ás túrán elhangzott meghökkentő „javaslatát", miszerint a párttagok aludjanak Kelet-Berlinben, a pártonkívüliek pedig Nyugat-Berlinben stb., aktába írva bizonyára vörös fejjel olvasgatták az OTSH-ban és a Pártközpontban.

Vagy például mit szólhatnak az illetékesek, kivált Kutas István, ha elolvassák „Kőműves" informátor egy másik, 1967 szeptemberében adott jelentését, amelyet Tabi Norbert publikált szakdolgozatában:

„Jelentem, hogy az FTC–Vasas mérkőzés után az FTC öltözőjébe belépett Szepesi György rádióriporter, és gratulált a csapat edzőjének, Lakat Károlynak. Lakat Károly igen udvariasan megköszönte, majd mérgesen kijelentette, hogy most egy újságíró sem jelent meg náluk. De a Vasasnál biztos hemzsegnek. Igaz, ne is írjanak rólunk, írjanak a Vasasról. De szeretném megkérdezni tőled [Szepesitől], hogy mit tettem én a Kutasnak, hogy kijelenti, »Lakat neve a Képes Sportban nem jelenhet meg«. Ez, amit Kutas csinál, nem más mint »fasizmus«. Nyugodtan sajtópert lehetne indítani ez ellen a mocskos szemét ember ellen. Mi, akik az olympyán (!) is csak bólogató János szerepét végeztük, ott is mi voltunk a rosszak. Ilyet csak neki lehet, aki már egy párszor lebukott. Majd a játékosok [Albert, Szűcs, Rákosi] is kijelentették, hogy ha kell inkább a Dózsának adják a pontot, de a Vasas akkor sem lesz második. Dóka György [a csapat gyúrója] meg is jegyezte, hogy volt ebben a rendszerben MTK-izmus, Vasasizmus, de FTC-izmus még nem volt, de nem is lesz, csak ellene lesznek."[19] S hogy ezek egyáltalán nem voltak ártatlan dolgok, és a két energikus és ambiciózus, egyaránt 1920-ban született férfiú konfliktusa némely játékosok egész pályafutására is hatással lehetett, arra Szőke István minapi interjúja hívja fel ismételten a történész figyelmét. A magyar futball históriájának egyik legkiválóbb jobbszélsője így nyilatkozott: „Dr. Lakat Károly edzőnk egy közös étkezésen tréfásan odaszólt a pincérnek, neki ne piros színű csalamádét [recte: céklát!] hozzon, mert savanyúságban sem kedveli azt a színt. Ezt visszamondták Kutas Istvánnak, aki jelezte, a keret hat fradistája közül egynek itthon kell maradni a csalamádé [recte: cékla!] miatt. Mint legfiatalabbra, rám esett a választás. Később Karcsi bácsi bocsánatot kért tőlem."[20]

19 Tabi, 86.

20 www.borsonline.hu/…/szoke-istvan-a-fradi-legendaja-csalamade-m; 2018. 03. 03.

Ez rendben is volna, de Szőke Pista emiatt elesett az olimpiai aranyéremtől meg a vele járó havi nettó kétszázhetvenezer forintnyi illetménytől. (Mellőzéséről pletykaszinten hallottam egy másik nem kevésbé letaglózó történetet is, amely úgy szól, hogy egyik fradista csapattársa „lépett" ugyancsak Kutasnál Szőke itthonmaradása érdekében…)

Ezek után nem lehet meglepő. hogy inkább a pár hónappal korábban, majdnem évtizedes távollét után éppen az NDK-ból hazatért, többszörösen kontraszelektált, ám politikailag nagyon megbízható Sós Károlyra esett a választás, aki olyannyira „nem volt képben", hogy szinte véletlenül sem találta el amúgy Európa-hírű futballistáinak a nevét, s folyvást összekeverte Mészöly Kálmánt Solymosi Ernővel, Varga Zolit pedig az egyik vezető sportújságíróval, Kocsis L. Mihállyal. Igaz, mind a négyen szőke hajúak voltak… Az „eredmény" immár (futball)történelem, s hazafelé a repülőgépen egy újabb népmesébe illő és történelemtanárhoz méltó Lakat-bemondás: Muhi, Mohács, Marseille… (Lakat és Kutas súlyos következményekkel járó legendás egymásnak feszülését kicsit enyhíti az alábbi anekdota, hiszen mindketten művelt, felvilágosult, ráadásul gyors észjárású férfiak lévén, szellemes riposztokra is bármikor képesek voltak. Íme, egy ilyen páros történet, amelynek előzménye a következő: 1964-ben Kutas, az MTS elnökhelyettese, aki az ötvenes években inkább a kulisszák mögött kiépített erős háttérpozíciót immár a teljhatalom fokozatos megszerzésére kívánja átváltani: igazi Big Boss tehát, míg Lakat éppen akkor aratja első nagy sikerét a Tokióban olimpiai aranyat nyert válogatott szövetségi kapitánya tisztségében. Ugyancsak az előzményekhez tartozik, hogy nem sokkal az olimpia után Kutas kezdeményezésére összehívják a magyar sport krémjét a tatai edzőtáborba, hogy méltó keretek között ünnepeljék a japán fővárosban nyert tíz aranyérmet, köztük a focistákét is. Lakat dr. fenékig ki akarja élvezni a diadalt, s a sulykot kissé elvetve, egy nem kevesebb mint 250 oldalas jelentésben taglalja tapasztalatait s nem csekély személyes érdemeit. Kutas mindkettőt sokallja, kivált a terjedelmet, hiszen a többi olimpiai sportág szakvezetője két-három oldalnyi összegzésnél nem nyújtott be többet.

„Az értekezleten elnöklő Kutas István, amikor a labdarúgáshoz ért, imigyen szólt: Itt van a kezemben egy irgalmatlanul hosszú jelentés, amelyből egyetlen sort sem olvastam el. Mert ha irodalomra vágyom, akkor nem Lakatot, hanem Thomas Mannt olvasok… És ezzel át is tért a következő sportágra. Később a meghívottak lehetőséget kaptak a hozzászólásra. Lakat tanár úr is hozzászólt. A következőképpen: Köszönöm az olimpiai aranyérmes csapat szép és bensőséges méltatását. Mint irodalomtanár, én is Thomas Mannra szavazok. De ha szónoklatra vágyom, akkor inkább Cicerót hallgatnám, nem Kutast…"[21]

21 www.tempofradi.hu/anekdotak-dr-lakat-karoly])

FORRÁSOK

Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára (ÁBTL)

Magyar Országos Levéltár (MOL)

nemzetisport.hu online

1956 Erdélyben – 1956 Erdélyben: a forradalom elmaradt, de a megtorlás nem [Beszélgetés S. Bottoni történésszel http://foter.ro/cikk/20151022_1956_erdelyben_a_forradalom_elmaradt_de_a_megtorlas_nem]

34 idézet – A tudás hatalom (Almási Miklós, Bérczes László, Steve Berry, Bródy János, Truman Capote, Csányi Vilmos, Feldmár András, Jeaniene Frost, Alison Gopnik, Mo Hayder, Jókai Anna, Jevgenyij Jevtusenko, Helen Keller, Kopátsy Sándor, Krasznahorkai László, Krúdy Gyula, Ray Kurzweil, Clive Staples Lewis, Lois Lowry, Joris Luyendijk, Thomas Mann, John C. Maxwell, Anthony de Mello, Terry Pratchett, Veronica Roth, Patrick James Rothfuss, Kenneth Rijock, Nora Roberts, Osho, Selye János, Todor Szimeonov, Tallér Edina, Leonardo da Vinci, Bruce Wiseman (forrás: https://www.citatum.hu/cimke/a_tudas_hatalom; https://www.citatum.hu/kategoria/Tudas/6)

Albert 2007 – Albert Flórián: *Életem a Fradi. Titkok az Aranylabda árnyékából*. Budapest, 2007, Ringier Kiadó.

Bocsák 2007 – Bocsák Miklós: *Aranykönyv. Hogyan éltek? És akik elmentek – Hogyan haltak?* Bp., é. n. [2007], M-Sport.

B-KB 2008 – Borsi-Kálmán Béla: Vasárnap Farkas Mihály lesz a balszélső. In Borsi-Kálmán Béla: *Az Aranycsapat és a kapitánya. Sorsvázlatok a magyar futballpályák világából*. Budapest, 2008, Kortárs Kiadó, 63–65.

Bottoni 2005 – Bottoni Stefano: Kényszerből stratégia: a román államiztonság válaszlépései a magyar forradalomra (1956–1958). In *Folyamatok a változásban. A hatalomváltások társadalmi hatásai Közép-Európában a XX. században*. Szerk. Ablonczy Balázs és Fedinec Csilla. Budapest, 2005, Teleki László Alapítvány, 221–254.

Ch. G. A. *FFT,* 2017/7 – Ch. Gáll András: Emil és a detektívek. Negyedszázada hunyt el minden idők legnagyobb magyar futballmenedzsere. *FourFourTwo,* 2017/szeptember, 84–89 (világháló: http://blog.hu/user/1246279/tab/data).

Collingwood – Collingwood, Robin C.: *The Idea of History.* Oxford University Press, 1946; magyar fordítás: Gondolat, 1987.

Grainville – Grainville, Johanna: Blame the Messenger? Bucharest and Its Bungling Diplomats in 1956; https://vdocuments.site/blame-the-messenger-bucharest-and-its-bungling-diplomats-in-1956.html

Grosics 1 – [Munkatársunktól]: Köd utánam… Grosics és a besúgók: tudja, de nem mondja. *Népszabadság*, 2004. október 26., 24. (R.: „az ötvenes évek világverő együttesének tagjai között is akadt ügynök […] minimum kettő […] nem akar az illetők távollétében beszélni […] mindkét általa ügynöknek tartott sportember meghalt már.”)

Hámori 1984 – Hámori Tibor: Rendhagyó telefonjelentés Franciaországból. A magyar újságíró-válogatott Európa-bajnok. Tresor is gratulált. Kiss [László] és Hegyi [Iván] különdíja. Bokodi [Béla] és Várkonyi [Sándor] jubilál. *Népsport*, 1984. július 5., 4.

Horváth Sándor: *Feljelentés, egy ügynök mindennapjai*. Budapest, 2017, Libri.

Izing – Izing Róbert: És aztán megjött Czibor Zoltán gépfegyverrel a kezében („http://player.hu/sport-3/czibor-zoltan-gepfegyverrel-a-kezeben-szidta-a-ruszkikat/”).

Koós Levente: Czibor Zoltán kettős élete. *ZÖLD FEHÉR*, 2015/szeptember, 61–63.

Koós Levente: „Ha majd az ellenségek kibékülnek, otthon találkozni fogunk.” Czibor Zoltán és a belügy. *AETAS*, 2015/4. sz., 67–81.

Koós 3 – Koós Levente*: Fradi volt, Fradi lesz*…(www.nemzetisport.hu/minden_mas…/fradi-volt-fradi-lesz-2572031).

Kő 1997 – Kő András: *Szemétből mentett dicsőségünk. Volt egyszer egy aranycsapat…* Budapest, 1997, Magyar Könyvklub.
Majtényi 2009 – Majtényi György: *K-vonal. Uralmi elit és luxus a szocializmusban*. Budapest, 2009, Nyitott Könyvműhely.
Novák 2011 – Novák Csaba Zoltán: *Aranykorszak?A Ceauşescu-rendszer magyarságpolitikája, 1965–1974*. Csíkszereda, 2011, Pro Print.
Roman 1992 – Roman, Petre: *Le devoir de liberté*. Paris, 1992, Payot, 1 vol., 195. (Megjegyz.: a könyv hemzseg a valótlanságoktól, pl. épületes leírását kapjuk ifj. Roman ortodox keresztény hitben történt megkeresztelésének, ami apja zsidó eredetének, majd elkötelezett rendíthetetlen internacionalizmusának ismeretében igen kevéssé hihető.)
Szepesi 1998 – Szepesi György: *Búcsú a mikrofontól*. Budapest, 1998, Paginarium Kiadó–Dabas Jegyzet Kft.
Tabi 2012 – Tabi Norbert: *Futball és politika kapcsolata Magyarországon a II. világháború után. A hazai labdarúgás viszonya a kommunista diktatúrával 1945-től 1969-ig*. Szakdolgozat, kézirat, 2012.
Takács 2014 – Takács Tibor: *Szoros emberfogás. Futball és állambiztonság a Kádár-korszakban*. Budapest, 2014, Jaffa Kiadó.
Vári: Vári Attila: *Cselédfarsang* (Regény). Budapest, 2001, Palatinus Kiadó.
V. Cs. *FFT,* 2018/7 – Vörös Csaba: Puskás Öcsi lefoglalt levelei. *Four Four Two*, 2018. július, 76–85.
V. Cs. *FFT,* 2018/8 – Vörös Csaba: Budai II, Albert és Tichy autót vásárol. *Four Four Two*, 2018. augusztus, 88.

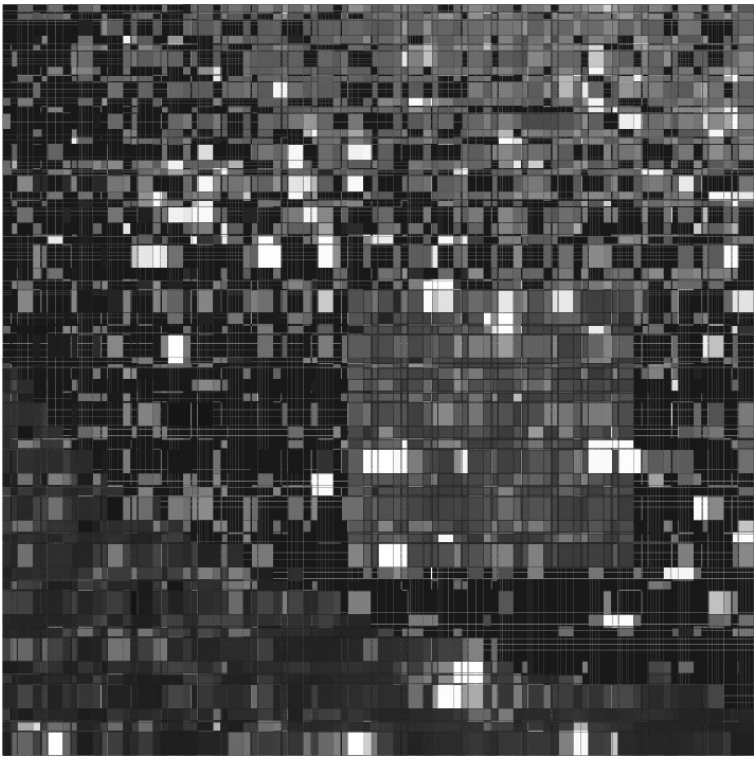

Csízy László: Mikrokozmosz I. (komputergrafika, 2016)